

धडा 14 पाठ

दवाखाना

डॉक्टर : नमस्कार शांताबाई. फार दिवसांनी दिसलात! नाही, म्हणजे डॉक्टर दूर ठेवणं चांगलंच! हं काय होतंय?

शांताबाई : डॉक्टर, मी काल मंडईत गेले. केळीच्या सालीवर पाय पडला. धाडकन पडले. पाय मुरगळला. कालचा दिवस सहन केलं, रात्रभर फार दुखला पाय! अख्खी रात्र झोपले नाही. कालच रक्तचंदनाचा लेप दिला. अजून ठणका थांबला नाही. सूजही उतरली नाही. नीट चालवतही नाही. खाली बसवत नाही. कसाबसा जिना उतरले. विचार केला एकदा दाखवावं.

डॉक्टर : चांगल केलंत. अशा गोष्टींकडे दुर्लक्ष करू नयेच. हं बघू बरं.

शांताबाई : आई गं! फार दुखतंय. अगदी सहन करवत नाही.

डॉक्टर : बरं झालं, हाड दुखावलं नाही. साधा मुकामार आहे. हे मलम लावा आणि गरम पाण्यानं शेका. पायाला विश्रांती द्या.

शांताबाई : चालवतच नाही माझ्याच्यानं! सक्तीची विश्रांती आहेच. ठीक आहे. नमस्ते. येते हं.

डॉक्टर : अच्छा, अरे सुनीता, तू कधी आलीस?

सुनीता : आताच आले डॉक्टर!

डॉक्टर : काय म्हणतायत बाळराजे?

दवाखाने में

डॉक्टर : नमस्ते शांताजी। बहुत दिनों बाद दिखीं। वैसे डॉक्टर को दूर रखना अच्छा ही है। कहिए क्या तकलीफ़ है?

शांताबाई : डॉक्टर, कल मैं सब्जी मंडी गई। केले के छिलके पर पैर पड़ा। धड़ाम से गिर पड़ी। पैर मोचा गया। कल तो सह लिया। रातभर पाँव खूब दुखा। पूरी रात सोई नहीं। लाल चंदनका लेप भी किया। अभी तक दर्द कम नहीं हुआ। सूजन भी नहीं उतरी। ठीक से चला भी नहीं जाता। नीचे बैठा भी नहीं जाता। जैसे-तैसे सीढियाँ उतरी। सोचा एक बार दिखा लूँ।

डॉक्टर : अच्छा किया। ऐसी बातों में लापरवाही ठीक ही नहीं। देखूँ तो।

शांताबाई : ओ माँ! बहुत दर्द है। सहा नहीं जाता।

डॉक्टर : अच्छा हुआ, हड्डी में चोट नहीं आई। साधारण सी गुम चोट है। यह मरहम लगाइए और गरम पानीसे सेंकिए। पैर को आराम दीजिए।

शांताबाई : मुझ से चला ही नहीं जाता। जबरदस्ती का आराम ही है। अच्छा नमस्ते डॉक्टर साहब चलती हूँ।

डॉक्टर : अरे सुनीता तुम कब आईं?

सुनीता : अभी आई डॉक्टर!

डॉक्टर : क्या कहता है राजा बेटा?

सुनीता : ताप आला आहे. अंग तापलं आहे. सकाळी उलटी झाली. रात्रीही खूप ताप होता. एक दोनदा जुलाबही झाले. ह्यानं काही खाल्लं नव्हतं काल. खेळायलाही गेला नव्हता. पोट अगदी खपाटीला गेलंय. अगदी सुकून गेलाय. कालच सासूबाईही गावाला गेल्या. त्यांच्याबरोबर हेही गेले. ती दोघं गेली आणि ह्याला ताप आला.

डॉक्टर : इतकी का घाबरली आहेस? तो ठीक आहे. थोडा मलूल झालाय इतकंच! हं बघू. भरपूर पाणी पाज त्याला. लिंबाचं सरबत, गोड ताकही पाज. हे औषध दिवसातून तीन वेळा दे. काळजी करू नकोस.

सुनीता : बरं डॉक्टर, जीव भांड्यात पडला!

सुनीता : बुखार आ गया है। बदन तप गया है। सबेरे उल्टी हुई। एक दो बार दस्त भी हुए। रात में भी बहुत बुखार था। इसने कल से कुछ नहीं खाया है। पेट एकदम पीठ से लग गया है। एकदम सूख गया है। कल सासूजी भी गाँव गईं। उनके साथ ये भी गए। वे दोनों गए और इसे बुखार आया।

डॉक्टर : इतनी क्यों घबराई हुई हो? वह ठीक है। थोड़ा कुम्हला गया है, बस! हाँ देखूँ। खूब पानी पिलाओ उसे। नीबू की शिकंजी और मीठा छाछभी देना। यह दवाई दिन में तीन बार दो। चिंता न करो।

सुनीता : ठीक है डॉक्टर, मेरी जान में जान आई!

शब्दार्थ

फार दिवसांनी	बहुत दिनों के बाद
दूर ठेवणे	दूर रखना
पाय पडला	पाँव पड़ गया
धाडकन पडणे	धड़ाम से गिरना
पाय मुरगळणे	पाँव में मोच आना/पैर मोचाना
सहन केले	सह लिया
रात्रभर	रातभर
अख्खी रात्र	पूरी रात
रक्तचंदन	लाल चंदन
सूज	सूजन
उतरणे	उतरना
कसाबसा	किसी तरह
जिना	सीढ़ियाँ
विचार केला	सोचा
दुर्लक्ष करणे	अनदेखा करना अपेक्षा करना
दुखावणे	दर्द होना

मुकामार	गुम चोट, अंदरुनी चोट
मलूल होणे	फीका पडू जाना
गरम पाण्याने शेकणे	गरमपानी से सेंकना
विश्रांती देणे	आराम देना
सक्तीची विश्रांती	जबरदस्ती का आराम
कधी	कब
आत्ताच	अभी, तुरंत
ठणका	तीखा दर्द
ताप	बुखार
जुलाब	दस्त
पोट खपाटीला जाणे	पेट पीठ से लगना
सुकून जाणे	सूख जाना
घाबरणे	घबराना
मलम लावणे	मरहम लगाना
जीव भांड्यात पडणे	जान में जान आना

अभ्यास

- I नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर दीजिए।
- 1) शांताबाई दवाखान्यात का गेल्या?
 - 2) डॉक्टरांनी शांताबाईंना काय सांगितले?
 - 3) सुनीताच्या बाळाला काय झाले आहे?
 - 4) डॉक्टरांनी सुनीताला काय सल्ला दिला?
 - 5) 'जान में जान आना' या अर्थी या पाठात कोणता वाक्यप्रचार आला आहे ते सांगा.
- II प्रत्येक वाक्य में रेखांकित किए गए क्रिया रूप के स्थान पर कोष्ठक में दिए गए क्रियाओं के उपयुक्त रूपों का प्रयोग कर चार-चार वाक्य बनाइए।
- 1) मी शाळेत आलो.
(जा, पड, पोच, नीघ)
 - 2) मी शाळेत आले.
(बस, झोप, हस, रड)
 - 3) तू शाळेत आलास.
(जेव, पोच, आहे, रड)
 - 4) तू शाळेत आलीस.
(जा, पोच, हस, आहे)

- 5) आम्ही शाळेत आलो.
(हस, जा, पोच, बस)
- 6) तुम्ही शाळेत आलात.
(जा, आहे, नीघ, रड)
- 7) आपण शाळेत आलो.
(जा, पोच, हस, बस)
- 8) आपण शाळेत आलात.
(झोप, नीघ, रड, हस)
- 9) राम शाळेत आला.
(पोच, नीघ, रड, बस)
- 10) मंजू शाळेत आली.
(नीघ, झोप, रड, जा)
- 11) मांजर शाळेत आलं.
(पळ, बस, झोप, नीघ)
- 12) मुलगे शाळेत आले.
(नीघ, झोप, पोच, जेव)
- 13) मुली शाळेत आल्या.
(रड, हस, बस, पोच)
- 14) जनावरं ही शाळेत आली.
(घुस, आहे, नीघ, पोच)

III उदाहरण के अनुसार कोष्ठक में दी गई क्रियाओं के उपयुक्त रूपों का प्रयोग कर वाक्य पूरे कीजिए।

उदाहरण: राधाबाई मंडईत (पड)

राधाबाई मंडईत पडल्या.

- 1) आम्ही पहाटे लवकरच (ऊठ)
- 2) आपण पहाटे लवकरच (जा)
- 3) सुनीता, तू कधी (ये)
- 4) राम, तू कधी (जेव)
- 5) त्यांना पाहून आमचं कुत्रं (भुंक)
- 6) तुम्ही किती तेव्हा! (हस)
- 7) आपण किती वाजता? (नीज)
- 8) रमेश सकाळीच (ऊठ) आणि गावाला (जा)
- 9) सुनीता (जा) आणि शांताबाई (ये)
- 10) दगड मारताच सगळी कुत्री (पळ)
- 13) राधाबाई मंडईत (जा)
- 14) माधवराव निवृत्त (हो)

- IV कोष्ठक में दिए गए शब्दों के उपयुक्त रूपों का प्रयोग कर अनुच्छेद पूरे कीजिए।
1. तू तेव्हा लहान (आहे). मी तुमच्या घरी (ये). चार पाच दिवस (रहा). तू एक दिवस खूप (रड). कुणाचंही नाहीस (ऐक). शेवटी सगळी हताश (हो).
 2. आठवतं का तुला? आपण त्यावेळी पाचवीत (आहे). मी नाटकात राजा (हो). तू राणी (हो). तुझ्या सगळ्या मैत्रिणी दासी (हो). दहावीतली मीरा माझी आई (हो). आणि शेखर माझे वडील (हो) सगळे प्रेक्षक खूश (हो). आपणही खूश (हो).
- V नीचे दिए गए दो वाक्यों में रेखांकित शब्दों के स्थानपर कोष्ठक में दिए गए शब्द तथा क्रिया के उपयुक्त रूपों का प्रयोग कर नए वाक्य बनाइए।
- उदाहरण: मी त्यावेळी पाचवीत होते.
मी डॉक्टर झालो.
 (तू, आम्ही, तुम्ही, आपण, राम, सीता, रामभाऊ, सीताबाई, मुली, मुलगे, मुलं)
- VI उदाहरण के अनुसार नीचे दिए गए सकारात्मक वाक्यों के निषेधवाचक रूप बनाइए।
- उदाहरण: मी बाहेरून आले. मी बाहेरून आले नाही.
- 1) मी काल मंडईत गेले.
 - 2) मी रात्रभर झोपलो.
 - 3) तू धाडकन पडलीस.
 - 4) तू खूप घाबरलास.
 - 5) आम्ही कसाबसा जिना उतरलो.
 - 6) तुम्ही डॉक्टरकडे गेला का?
 - 7) आपण चांगलं केलं.
 - 8) सुनीता घाबरली.
 - 9) रमेश गावाला गेला.
 - 10) सुनीताच्या सासूबाई गावाला गेल्या.
 - 11) सासूबाई आणि यजमान गावाला गेले.
- VII उदाहरण के अनुसार उपयुक्त क्रियारूपों का प्रयोग कर वाक्य पूरे कीजिए।
- उदाहरण: मी बसतो. मी बसतो आहे. मी बसलो. मी बसलो आहे.
- 1) मी मी उठतो आहे. मी मी 2)
मी झोपतो मी मी झोपले. मी
 - 3) मी जातो. मी जातो आहे. मी मी
 - 4) मी नाचतो. मी मी मी

VIII उदाहरण के अनुसार कोष्ठक में दी गई क्रियाओं के उपयुक्त रूपों का प्रयोग कर नीचे दिए गए वाक्य पूरे कीजिए।

उदाहरण: मी नाचत नाही. मी नाचलो नाही.
 तो तो (ऊठ)
 ती ती (गा)
 ते ते (ये)
 मुलं मुलं (घाबर)
 आम्ही आम्ही (झोप)

IX कोष्ठक में दी गई क्रियाओं के उपयुक्त रूपों से अनुच्छेद पूरा कीजिए।

माझं मांजर काल सकाळीच माझ्या खोलीत (ये). ते सरळ पलंगाकडे (जा). तिथं (बस). इतक्यात बाहेर कुत्रा (भुंक). मांजर (घाबर). त्याची शेपटी (फुग). ते गुरगुरायला (लाग). कुत्रा खोलीत (शिर). मांजर जोरात (पळ). कपाटावर (चढ). कुत्रा खूप वेळ (बस). शेवटी (कंटाळ). आणि बाहेर (पळ).

X ठीक प्रकार से वाक्यांशों का मिलान कर वाक्य बनाइए।

1)	रमा गावाला	घाबरले.
2)	कुत्रा रमावर	निघालो.
3)	सुनीता सासूबाईना	गेली.
4)	आम्ही स्टेशनवर	निघालास.
5)	तुम्ही जिन्यावरून	भुंकला.
6)	रामभाऊ कुत्र्याला	म्हणाली.
7)	तू कालच गावाहून	पडलात.

XI उदाहरण के अनुसार वाक्यों का परिवर्तन कीजिए।

1. उदाहरण: माझ्याच्यानं चालवतं. मी चालतो.

- 1) मला काम करवतं.
- 2) तुला इथे बसवतं का?
- 3) तिला सहन करवतं.
- 4) त्यांच्याच्यानं राहवतं.

2. उदाहरण: मला तितकं चालवलं नाही. मी तितका चाललो नाही.

- 1) त्याला ते खाववलं नाही.
- 2) त्यांच्याच्यानं जाववलं नाही.
- 3) तिला ते नेसवलं नाही.
- 4) तुला एवढं करवलं नाही.

पढिए और समझिए

माझी फजिती

मी नुकताच डॉक्टर झालो तेव्हाची गोष्ट! एका लहान बाळानं माझी फजिती केली. खेळता खेळता त्याला एक औषधाची बाटली सापडली. ती त्यानं उघडली. दुधासारखं पांढरंशुभ्र औषध! सगळं औषध सांडलं. बहुतेक त्यानं चव पाहिली. बहुधा त्याला चव आवडली नाही. त्यानं भोकाड पसरलं. आई जवळच होती. तिनं पटकन बाळाला उचललं. तोंडाला पांढरं! सगळं औषध सांडलेलं! बाटलीवर लिहिलेलं "विष"! ती घाबरली. बाटली घेतली. बाळाला घेतलं. माझ्याकडे आली. मी नवा डॉक्टर! ती नवी आई!

मला या विषबाधेवरचा उपाय माहीत नव्हता. मी बाटलीबरोबरचं माहितीपत्रक वाचलं. त्यातही उपाय नव्हता. मी घाबरलो.

पण एव्हाना माझा पेशंट, ते लहान बाळ मजेत खेळू लागलं. बाळ मजेत हसलं. पण आई रडायची थांबली नाही. मी क्षणभर विचार केला. तिची समजूत घातली. म्हणालो, याला काहीही झालं नाही. फारसं औषध याच्या पोटात गेलं नाही. माझा निर्णय अचूक ठरला. इतका मोठा निर्णय मी कसा घेतला?

माझे वडीलही मुलांचे डॉक्टर होते. ते मला एकदा म्हणाले, "बाळांजवळ एक बॅरोमीटर असतो, तो म्हणजे त्यांचं हसणं! बाळ हसलं की अचूक समजतं की बाळ आजारी नाही. कुठलाही आजार झाला की प्रथम नाहीसं होतं ते हे हसू!"

शब्दार्थ

फजिती	फजीहत
नुकताच	अभी अभी
तेव्हाची गोष्ट	तब की बात
औषध	दवा
बाटली	बोतल
उघडणे	खोलना
पांढरेशुभ्र	शुभ्र सफेद
औषध सांडणे	दवा का गिरना
चव पाहणे	चखना
बहुधा	शायद/बहुधा
आवडणे	अच्छा लगना
भोकाड पसरणे	धाड़ मार कर रोना,
पटकन उचलणे	झट से उठाना
तोंड	मुँह

विषबाधा	विष का असर
उपाय	उपाय
माहिती पत्रक	सूचना-पत्रक
घाबरलो	घबरा गया
मजेत हसणे	मजे में हँसना
क्षणभर	पलभर, क्षणभर
समजूत घालणे	समझाना, शांत करना
फारसे	ज्यादा नहीं, बहुत अधिक नहीं
निर्णय	निर्णय
अचूक	अचूक
आजार	बीमारी

अभ्यास

- I नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर दीजिए।
- 1) नवीन डॉक्टरची फजिती कोणी केली?
 - 2) बाळाची आई का घाबरली?
 - 3) बाळाबाबत डॉक्टरनी कोणती निर्णय दिला?
 - 4) बाळाने औषधाची चव घेताच काय केले?
 - 5) बाळांजवळचा बॅरॉमीटर कोणता?
- II नीचे दिए गए वाक्य में रेखांकित शब्द का प्रयोग कर और दो वाक्य बनाइए।
मी धाडकन पडले.
- III कुछ क्रियाओं से संज्ञाएँ बनती हैं। नीचे ऐसे ही कुछ शब्द दिए गए हैं और उनका वाक्यों में प्रयोग किया गया है। उदाहरण के अनुसार दो वाक्य बनाइए।
- उदाहरण: खेळणे - खेळ - तो खेळतो.
तो खूप खेळ खेळतो.
ठणकणे - ठणका - माझा पाय ठणकतो.
माझ्या पायाला ठणका लागतो.
- 1) सूजणे - सूज
 - 2) उतरणे - उतार
 - 3) शेकणे - शेक
 - 4) तापणे - ताप
 - 5) उलटणे - उलटी

- IV नीचे दिए गए शब्दों में से विलोम शब्द चुनकर जोड़ियाँ बनाइए।
उपाय, काल, लहान, गार, नवा, उद्या, गरम, जुना, अपाय, मोटा, सापडणे, उघडणे, सांडणे, येणे, झोपणे, उठणे, भरणे, झाकणे, हरवणे, जाणे
- V 'मन का बोझ हलका होना' का अर्थ देने वाले पाठ में आए मुहावरे का वाक्य में प्रयोग कीजिए।
- VI नीचे दिए गए शब्दों से वाक्य बनाइए।
मंडई, मुरगळला, लेप, ठणका, मलम, विश्रांती, जुलाब, उलटी, सासूबाई, ताप, औषध, सरबत
- VII निम्न लिखित कथनों को घटनानुसार सही क्रम में लिखिए।
पाय मुरगळला.
शांताबाई धाडकन पडल्या.
रात्रभर पाय फार दुखला.
अख्खी रात्र त्या झोपल्या नाहीत.
केळीच्या सालीवर त्यांचा पाय पडला.
काल शांताबाई मंडईत गेल्या.
त्यांनी पायाला रक्तचंदनाचा लेप दिला.
अजून सूज उतरली नाही.
- VIII हिंदी में अनुवाद कीजिए और उपयुक्त शीर्षक दीजिए।
बाबासाहेब आंबेडकरांची गणना केवळ भारतातीलच नव्हे तर पूर्ण जगातील थोर नेत्यांमध्ये होते. ते एक थोर विद्वान होते. त्यांनी विविध विषयांवर माहितीपूर्ण लेखन केले आहे. स्वतंत्र भारताच्या राज्य घटनेची जगभरात अत्यंत पुरोगामी आणि समानतेवर भर देणारी म्हणून प्रशंसा झाली आहे. त्या घटनेचे ते शिल्पकार होते.
अस्पृश्यता आणि इतर सामाजिक अन्यायाविरुद्ध त्यांनी लढा दिला. रुढिवाद्यांनी त्यांचा अनेक तऱ्हांनी छळ केला. पण ते नमले नाहीत. अत्यंत खडतर परिस्थितीचा सामना करून त्यांनी अत्युच्च शिक्षण प्राप्त केले. ते बॅरिस्टर झाले. सत्य आणि मानवामानवामधली समानता यांचा पुरस्कार करताना त्यांनी कुठल्याही विरोधाची व टीकेची पर्वा केली नाही.
बुद्धधर्मातील सत्य, अहिंसा आणि समानता या तत्त्वांनी प्रेरित होऊन त्यांनी त्या धर्माचा स्वीकार केला. त्यांच्या लक्षावधी अनुयायांनीही त्यांचे अनुकरण करून बुद्धधर्मात प्रवेश केला. अन्यायासमोर ते कधीच झुकले नाहीत.
त्यांचा आदर्श आपण सगळ्यांनी डोळ्यासमोर ठेवायला हवा. त्यांचे विचार सर्वानाच मार्गदर्शक ठरतील.

IX मराठी में अनुवाद कीजिए।

मेरे सर में बहुत दर्द हो रहा था। मैं रातभर सोया नहीं। सबेरे उठते ही डॉक्टर के पास गया। मैंने कहा 'डॉक्टर मुझे कुछ दीजिए। बहुत सरदर्द हो रहा है।' डॉक्टर ने मुझे देखा। कुछ गोलियाँ दीं। मैंने गोलियाँ लीं। सरदर्द कम हो गया। दूसरे दिन से नियमित रूप से आफिस जाने लगा।

X आप आपके बीमार मित्र से मिलने के लिए अस्पताल गए थे। इस के उपर मराठी में एक अनुच्छेद लिखिए।

टिप्पणियाँ

I इस पाठ में निम्नलिखित वाक्यों का परिचय दिया गया है।

1)	काल मंडईत गेले.	कल (मैं) बाजार गई।
2)	केळीच्या सालावर पाय पडला.	केले के छिलके के उपर पैर पडा।
3)	पाय मुरगळला.	पैर मोचा गया।
4)	रात्रभर फार दुखला पाय. रातभर पैर बहुत दुखा।	
5)	सासुबाई गावाला गेल्या.	सासूजी गाँव गई।

इन सब वाक्यों में अकर्मक क्रियाओं के सामान्य भूतकाल का प्रयोग किया गया है। मराठी में ऐसी क्रियाओं में भूतकाल के लिए 'ल' प्रत्यय लगाया जाता है। इस के पश्चात पुरुष, लिंग, वचन सूचक प्रत्यय लगाए जाते हैं। ये प्रत्यय वर्तमानकाल के प्रत्ययों से कुछ भिन्न हैं। मूलक्रियारूप 'बस' को लगनेवाले पूरे भूतकालिन प्रत्ययों की सूची नीचे दी गई है।

	एकवचन	बहुवचन
उ.पु. (पु.)	मी बसलो. मैं बैठा।	आम्ही/आपण बसलो. हम बैठे।
म.पु. (स्त्री.)	तू बसली/बसलीस. तुम बैठी।	तुम्ही/आपण बसलात. आप बैठे/आप बैठी।
अ.पु. (पु.)	हा/तो बसला. यह/वह बैठा।	हो/ते बसले. वे बैठे।
	(स्त्री.) ही/ती बसली. (नपुं.) हे/ते बसले.	ह्या/त्या बसल्या. ये/वे बैठीं। ही/ती बसली.

II नीचे दिए गए प्रयोगों पर ध्यान दीजिए।

- 1) अख्खी रात्र झोपले नाही.
- 2) सूजही उतरली नाही.
- 3) अजून ठणका थांबला नाही.

उपर्युक्त भूतकालिक क्रिया के रूप के बाद 'नाही' जोड़ कर उपर्युक्त वाक्यों के निषेधवाचक रूप बनाए जाते हैं। ध्यान दीजिए कि ऐसा करते हुए मध्यम पुरुष एकवचन का 'स' और बहुवचन का 'त' हट जाता है।

'बस' क्रिया के लिए सामान्य भूतकाल के निषेधवाचक रूप नीचे दिए गए हैं।

	एकवचन		बहुवचन
उ.पु.	(पु.) मी बसलो नाही. मैं नहीं बैठा।	आम्ही आपण	} बसलो नाही. हम नहीं बैठे।
	(स्त्री.) मी बसले नाही. मैं नहीं बैठी।		
म.पु.	(पु.) तू बसला नाहीस. तुम नहीं बैठे।	तुम्ही आपण	} बसला नाहीत. आप नहीं बैठे/बैठीं।
	(स्त्री.) तू बसली नाहीस. तुम नहीं बैठीं।		
अन्य पु.	(पु.) तो बसला नाही. वह नहीं बैठा।	ते बसले नाहीत. वे नहीं बैठे।	
	(स्त्री.) ती बसली नाही। वह नहीं बैठी।	त्या बसल्या नाहीत. वे नहीं बैठीं।	
	(नपुं.) ते बसलं नाही.	ती बसली नाहीत.	

III नीचे दिए गए वाक्यों के क्रियारूपों पर ध्यान दीजिए।

- 1) सुनीता, तू कधी आलीस? सुनीता तुम कब आई?
- 2) कालच सासुबाई गावाला गेल्या. कल ही सासू जी गाँव गई।

भूतकालवाचक प्रत्यय '-ल' लगने पर कुछ अकर्मक क्रियारूपों का रूप बदल जाता है।

कुछ सामान्यतः प्रयोग में आने वाली क्रियाओं के ऐसे परिवर्तित रूप नीचे दिए गए हैं।

ये	- आ	(मी आलो	- मैं आया)
जा	- गे	(मी गेलो	- मैं गया)
मर	- मे	(मी मेलो	- मैं मर गया)
पळ	- पळा	(मी पळालो	- मैं दौड़ा)
मिळ	- मिळा	(ती मिळाली	- वह मिल गई)
पहा	- पाहि	(मी पाहिला	- मैं ने देखा)
हो	- झा	(मी झालो	- मैं हो गया)
उड	- उडा	(मी उडालो	- मैं उड गया)

नीचे लिखे वाक्य प्रयोग देखिए।

- 1) सकाळी उलटी झाली - सबेरे उल्टी हुई।
- 2) जुलाबही झाले - दस्त भी हुए।
- 3) रात्रीही खूप ताप होता - रात में भी बहुत बुखार था।

मराठी में 'आहे' क्रियारूप के भूतकालिक रूप तथा 'हो' क्रियारूप के वर्तमानकालिक रूप पूरी तरह समान होते हैं। केवल संदर्भ से उनका भेद स्पष्ट होता है। 'हो' क्रियारूप का भूतकाल में परिवर्तित 'झा' होता है। उस के सामान्य भूतकालिक रूप निम्नप्रकार के होते हैं।

	एकवचन	बहुवचन
उ.पु.	(पु.) मी डॉक्टर झालो. मैं डॉक्टर बना। (स्त्री.) मी डॉक्टर झाले. मैं डॉक्टर बनी।	आम्ही/आपण डॉक्टर झालो. हम डॉक्टर बने।
म.पु.	(पु.) तू डॉक्टर झालास. तू डॉक्टर बना। (स्त्री.) तू डॉक्टर झालीस. तू डॉक्टर बनी।	तुम्ही/आपण डॉक्टर झालात. आप डॉक्टर बने।
अ.पु.	(पु.) तो डॉक्टर झाला. वह डॉक्टर बना। (स्त्री.) ती डॉक्टर झाली. वह डॉक्टर बनी। (नपुं.) ते झाले/झालं.	ते डॉक्टर झाले. वे डॉक्टर बने। त्या डॉक्टर झाल्या. वे डॉक्टर बनीं। ती झाली.

'आहे' (है) के सामान्य भूतकालिक रूप निम्नप्रकार के हैं।

	एकवचन	बहुवचन
उ.पु.	(पु.) मी बँकेत होतो. मैं बँक में था। (स्त्री.) मी बँकेत होते. मैं बँक में थी।	आम्ही/आपण बँकेत होतो. हम बँक में थे।
म.पु.	(पु.) तू बँकेत होतास. तू बँक में था। (स्त्री.) तू बँकेत होतीस. तू बँक में थी।	तुम्ही/आपण बँकेत होता/होतात. आप बँक में थे।
अ.पु.	(पु.) हा/तो बँकेत होता. यह/वह बँक में था। (स्त्री.) ही/ती बँकेत होती.	आप बँक में थी। हे/ते बँकेत होते. ये/वे बँक में थे। ह्या/त्या बँकेत होत्या.

यह/वह बैंक में थी। वे बैंक में थी।
(नपुं.) हे/ते बैंकेत होतं. ही/ती बैंकेत होती.

IV नीचे दिए हुए वाक्यों की ओर ध्यान दीजिए।

- 1) ह्यानं काही खाल्लं नव्हतं काल.
- 2) खेळायलाही गेला नव्हता.

'नाही' के भूतकाल के रूप-जो विशेषप्रकार के होते हैं। नीचे दिए गए हैं।

	एकवचन	बहुवचन
उ.पु. (पु.)	मी नव्हतो. मैं नहीं था।	आम्ही/आपण नव्हतो. हम नहीं थे।
(स्त्री.)	मी नव्हते. मैं नहीं थी।	
म.पु. (पु.)	तू नव्हतास. तुम नहीं थे।	तुम्ही/आपण नव्हता. आप नहीं थे।
(स्त्री.)	तू नव्हतीस. तुम नहीं थी।	
अ.पु. (पु.)	हा/तो नव्हता. यह/वह नहीं था। ये/वे नहीं थे।	हे/ते नव्हते. ह्या/त्या नव्हत्या. यह/वह नहीं थी। ये/वे नहीं थी।
(स्त्री.)	ही/ती नव्हती. यह/वह नहीं थी। ये/वे नहीं थी।	
(नपुं.)	हे/ते नव्हतं.	ही/ती नव्हती.

V निम्नलिखित वाक्यप्रयोगों को देखिए।

- 1) पोट अगदी खपाटीला गेलंय. (गेलं आहे) पेट एकदम पीठ से लग गया है।
- 2) थोडा मलूल झालाय. (झाला आहे) बदन तप गया है।
- 3) इतकी का घाबरली आहेस? इतनी क्यों घबराई हुई हो?

मराठी में पूर्ण वर्तमान काल के रूप बनाने के लिए क्रिया के सामान्य भूतकाल के रूप के आगे 'आहे' क्रिया का उपयुक्त रूप जोड़ दिया जाता है।

	एकवचन	बहुवचन
उत्तमपुरुष	(पु.) मी आलो आहे. मैं आया हूँ।	आम्ही/आपण आलो आहोत. हम आए हैं।

(स्त्री.) मी आले आहे.

		मैं आई हूँ।		
<i>मध्यमपुरुष</i>	(पु.)	तू आला आहेस.	तुम्ही	} आला आहात. आपणआप } आए हैं।
	(स्त्री.)	तू आया है / तुम आँ हो।	आपणआप	
		तू आली आहेस.		
		तुम/तू आयी हो।		
<i>अन्यपुरुष</i>	(पु.)	तो आला आहे.	ते आले आहेत.	
		वह आया है।	वे आए हैं।	
	(स्त्री.)	ती आली आहे.	त्या आल्या आहेत.	
		वह आयी है।	वे आयीं हैं।	
	(नपुं.)	ते आलं आहे.	ती आली आहेत.	

- VI मराठी में पूर्ण वर्तमान के निषेधवाचक रूप बनाने के लिए क्रिया के भूतकालिक रूपों और 'आहे' योजक क्रिया के उपयुक्त रूपों के बीच 'नाही' लगाते हैं।
	तो झोपला आहे.	वह सोया है।
<i>निषेधवाचक</i>	तो झोपला नाही आहे.	वह सोया नहीं है।

- VII नीचे दिए हुए वाक्यों में क्रियारूपों के प्रयोग पर ध्यान दीजिए।

- 1) मला/माझ्याच्यानं चालवतंच नाही.
- 2) मला/माझ्याच्यानं खाली बसवतंच नाही.

हिंदी की 'मुझ से बैठा जाता है', 'मुझ से चला जाता है' जैसी संरचना के लिए मराठी में 'मला बसवतं', 'मला चालवतं' ऐसे रूप बनते हैं। इस हेतु क्रिया में '-अव' प्रत्यय लगाते हैं, और उस के बाद कालवाचक प्रत्यय लगाते हैं। ऐसे प्रयोग में क्रियारूप हमेशा अन्यपुरुष नपुंसकलिंग एकवचन में होता है।